

Leksykon wiedzy o Turcji

Wydawnictwo Dialog (c) Copyright edycja elektroniczna

DIALOG

Leksykon wiedzy o Turcji

pod redakcją naukową
prof. dr. hab. Tadeusza Majdy

Wydawnictwo Akademickie DIALOG
Warszawa

Wydawnictwo Dialog(c) Copyright edycja elektroniczna

Redakcja: MARIA DOMAŃSKA
Korekta: BOGUSŁAWA JEĐRASIK
Okładka: KINGA WALTER
Redakcja techniczna, skład i łamanie: MAGDALENA DZIEKAN

© Copyright by Wydawnictwo Akademickie DIALOG

Wydanie elektroniczne, Warszawa 2014

ISBN e-pub 978-83-8002-024-5

ISBN mobi 978-83-8002-025-2

Wydawnictwo Akademickie DIALOG
00-112 Warszawa, ul. Bagno 3/218
tel./faks (+48 22) 620 87 03
e-mail: redakcja@wydawnictwodialog.pl
WWW: www.wydawnictwodialog.pl

Konwersja: [eLitera s.c.](http://eLitera.s.c.)

Autorzy haseł:

Dariusz Cichoński (DC)

Öztürk Emirođlu (ÖE)

Marzena Godzińska (MG)

Agnieszka Aysen Kaim (AAK)

Tomasz Leżański (TL)

Tadeusz Majda (TM)

Bartosz Rankowski (BR)

Agata Skopp (AS)

Anna Sulimowicz (ASul)

Agnieszka Zastawna (AZ)

Sponsorzy:

Selçuk Yargıcı

Sait Büyükbayrak

Sabri Bektaş

Fikret Büyükbayrak

Cevdet Balkan

Wydawnictwo Dialog(c) Copyright edycja elektroniczna

Spis treści

Karta redakcyjna

A

Informacje o wydawnictwie

Wydawnictwo Dialog(c) Copyright edycja elektroniczna

Abasýyanýk, Sait Faik (1906–1954) – poeta, pisarz, uważany za twórcę nowoczesnej noweli tur., piewca Stambułu, mieszkańców jego przedmieść, portu, rybaków, włóczęgów, ludzi marginesu, mistrz słowa i dialogu, język jego utworów nasycony jest idiomami, wyrazami stambulskiego argo. Debiutował w 1929 r.; spuścizna obejmuje 10 zb. opowiadań, dwie powieści, zb. wierszy. Najważniejsze zb. opowiadań: *Semaver* (Samowar, 1936), *Sarnıç* (Cysterna, 1939), *Lüzumsuz Adam* (Niepotrzebny człowiek, 1948), *Havuz Başı* (Przy sadzawce, 1952), *Alemdağda Bir Yılan Var* (Na Alemdağ jest wąż, 1954); wszystkie opowiadania wydało wyd. Bilgi w 1970 r. TM, ÖE

Abdal – nazwa plemienia, dawniej prowadzącego koczowniczy tryb życia, obecnie – osiadły. A. zamieszkują wyspowo zach. i środ. Anatolię, a także cały obszar zamieszkały przez plemiona turkmeńskie aż po chiński Turkiestan. Liczebność A. szacuje się na ok. 30 tys. Mówią różnymi dialektami j. tur., tylko A. z Maraş mówią j. kurd. Posiadają własny tajny j., bazujący na tur. składni, zawierający wiele zapożyczeń z j. per., kurd., grec. oraz z j. → Cyganów swego regionu. Wyznają → alewizm z licznymi elementami niealewickimi. Z grup A. wywodzą się gł. ugrupowania → sufich XVI i XVII w. Rodowo-plemienna struktura społeczna podległa rel. strukturom Alewitów znajduje się w stanie rozkładu. Małżeństwa zawierane są wewnątrz grupy plemiennej i rel., często w kręgu rodziny. Trad. zajęcia A. są związane z wędrownym trybem życia – muzykowanie na weselach, *sünnetçi*, znachor, cynkarz, wytwórca miedzianych naczyń, sit, koszy. Ze względu na tryb życia i zajęć A. są często negatywnie identyfikowani z Cyganami. MG

Abdülaziz (1830–1876) – sułtan, panował od 1861 r. W czasie jego panowania kontynuowano reformy → tanzimatu, otwarto Liceum Galatasaray i uniwersytet Darülfünun. Był to okres ruchów wyzwoleniczych na Bałkanach w Czarnogórze, Serbii, Bośni, Hercegowinie i Bułgarii, toczyła się też wojna z Rosją. TM

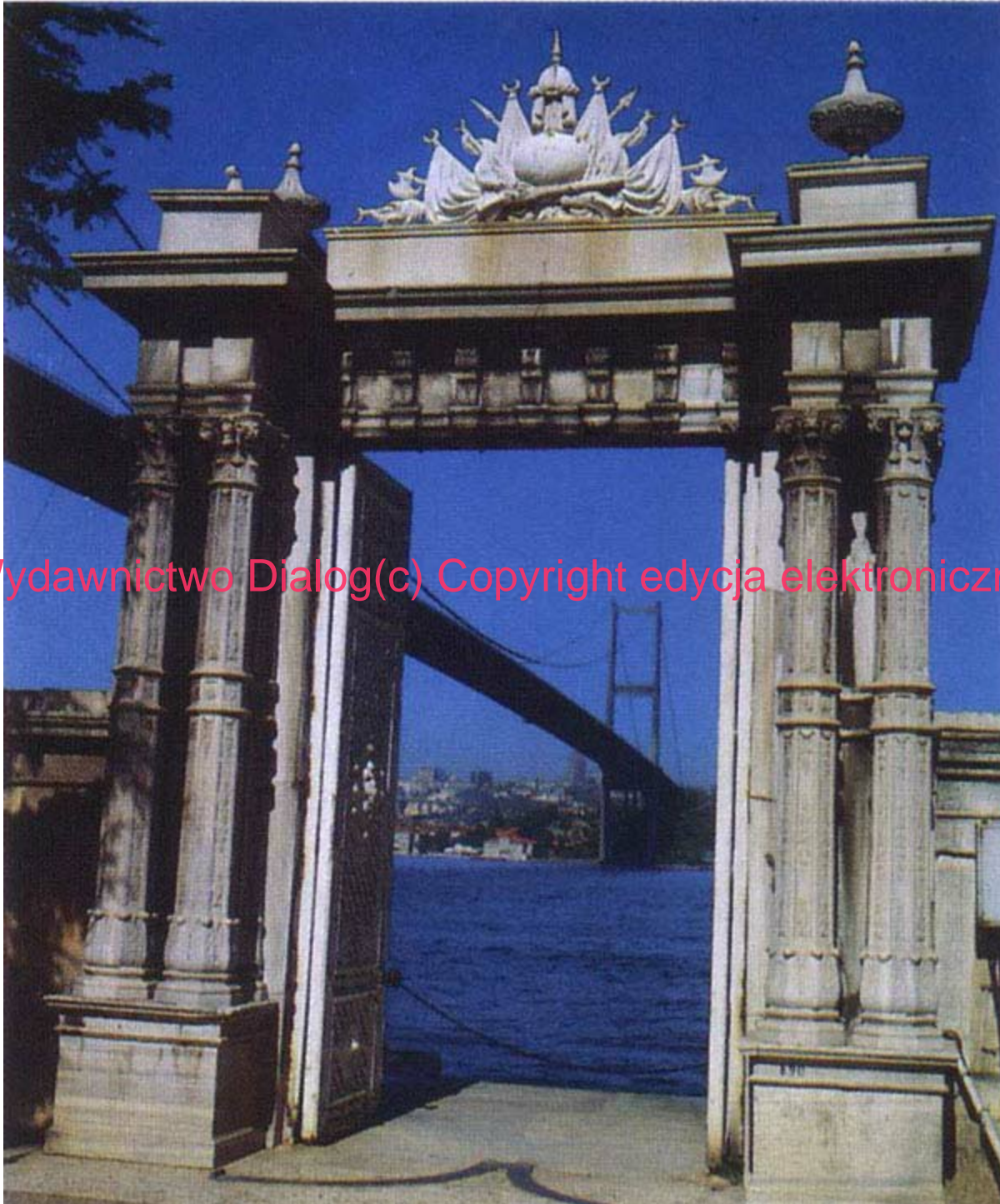
Wydawnictwo Dialog(c) Copyright edycja elektroniczna

Medal Medzidije ustanowiony przez Sułtana Abdülaziza

Abdülbaki Nasır Dede (1765–1820) – twórca hymnów do ceremonii mewlewitów. Zastąpił także jako autor traktatu muzycznego, noszącego tytuł *Tedkik ve Tahkik* (Badanie i systematyzacja), w którym dokonuje systematyzacji → makamów. AS

Abdülhamit I (1725–1789) – sułtan, panował od 1774 r. Prowadził wojnę z Rosją, zakończoną klęską sił tur. i podpisaniem traktatu pokojowego w → Küçük Kaynarca. Prowadził też wojnę z Persją. Rosja doprowadziła w tym czasie do aneksji Chanatu Krymskiego. Nowa wojna z Rosją i Austrią 1787 r. nie spowodowała powrotu Krymu do Porty. Turcja utraciła w wyniku wojny port czarnomorski Oczaków. Za panowania A. założono Cesarską Szkołę Inżynierii Morskiej (*Mühendishane-i Bahri-yi Hümayun*), która wykształciła pierwsze kadry oficerów wg programu europ. TM

Abdülhamit II (1842–1918) – sułtan, panował w l. 1876–1908. Sprawował władzę w sposób absolutny, w swej polityce wykorzystywał ideologię → panislamizmu. Za jego rządów uchwalono pierwszą konstytucję w 1876 r., zawieszoną w 1877 r. A. prowadził wojny z Serbią i Czarnogórą 1876, Rosją 1877–1978, Grecją 1897. W l. 1908—1900 zbudował kolej hidżaską do Medyny. W 1908 r. w wyniku rewolucji młodotureckiej został zdetronizowany, zesłany do Salonik, a w 1912 r. do Pałacu Beylerbeyi nad Bosforem. TM

Wydawnictwo Dialog(c) Copyright edycja elektroniczna

Brama wejściowa do pałacu Beylerbeyi nad Bosforem

Abdullah Buhari (1725–1750?) – malarz miniaturzysta, najwybitniejszy artysta, obok Levniego, w „okresie tulipanów”, malował najczęściej kobiety i kwiaty, a także sceny erotyczne. TM

Abdülmeçit I (1823–1861) – sułtan, panował od 1839 r. Za jego rządów toczyła się wojna krymska w 1853 r., zaczął się okres wielkich reform → tanzimatu, rozpoczęty ogłoszeniem reskryptu cesarskiego (*Hatt-i Hümayun*) w Parku Gülhane w 1839 r. Był to okres niepokojów niepodległościowych, zwłaszcza na Bałkanach. Najważniejsze reformy przeprowadzono w systemie administracji, szkolnictwie, systemie monetarnym. Rozwój budownictwa w stolicy → Pałac Dolmabahçe (1853). Pierwszy z sułtanów znający języki europejskie. TM

Abdülmeçit II – pełnił tylko funkcję kalifa od 18 XI 1922 r. do 3 III 1924 r., tj. do czasu zniesienia kalifatu przez Wielkie Zgromadzenie Narodowe. Zmarł w Paryżu w 1944 r. TM

Abrahamowicz, Zygmunt (1923–1990) – turkolog, historyk, studiował w Uniwersytecie Jagiellońskim, znawca historii Turcji, Chanatu Krymskiego, stosunków polsko-tureckich, pracował w Instytucie Historii PAN. Ważniejsze publikacje: *Katalog dokumentów tureckich*, cz. I. Dokumenty do dziejów Polski i krajów ościennych w latach 1455–1672 (Warszawa 1959), *Hadży Mehmed Senai z Krymu*, *Historia Chana Islam Gereja III* (Warszawa 1971), *Kara Mustafa pod Wiedniem* (Kraków 1973). TM

Acudoğu, Ratip Aşir (Acudoğlu, 1898–1957) – rzeźbiarz. Studiował w Akademii Sztuk Pięknych w Stambule, później w Akademii der Bildenden Künste w Monachium, pobierał też lekcje u Aristide'a Maillola w Paryżu. W swej twórczości inspirował się pracami Maillola i Bourdelle'a. W 1925 r. ponownie podjął studia w Académie Julian w Paryżu w pracowniach Henriego Boucharda i Paula Landowskiego. Po powrocie do Turcji dawał lekcje rzeźby w szkołach średnich. Do znanych dzieł A. należą pomniki – Mustafy Fehmiego Kubilaya w Menemen, İsmeta İnönü w Erzincanie, Atatürka na Wydziale Rolniczym Uniwersytetu Ankarskiego, a także popiersia, np. popiersie Fahriye Yen w Uniwersytecie Mimar Sinana w Stambule. TM

adak – ofiara wotywna składana Bogu w podziękę za spełnienie prośby. Prośbę zноси się bezpośrednio do Boga lub za wstawiennictwem lokalnego świętego *pir*. Jako a. składa się zarówno krwawe ofiary ze zwierząt (*adak kurbanı*), jak i dary dla meczetów i → *türbe*. Kobiety często ofiarowują przy grobach świętych → *yazmy*. MG

Adalar → Kızıl Adalar

Adalet Bakanlığı → Ministerstwo Sprawiedliwości

Adalet Partisi, AP – Partia Sprawiedliwości, powstała w wyniku wojskowego zamachu stanu

1960 r. i od początku swojego istnienia, tj. od 1961 r., uważała się za spadkobierczynię i kontynuatorkę zdelegalizowanej → Demokrat Parti. Pierwszym przewodniczącym partii został emerytowany generał Ragip Gümüşpala. AP głosząc liberalno-konserwatywny program, tolerancyjny dla wierzącej części społeczeństwa, w szybkim tempie zdobywała popularność. Wśród stałych zwolenników partii znaleźli się zarówno bogaci posiadacze ziemscy, jak i biedni chłopci, gdyż program był dla wszystkich atrakcyjny. Po śmierci gen. Gümüşpali w 1964 r. przewodniczącym partii został Süleyman → Demirel, na którego spadł obowiązek poprowadzenia partii do wyborów '65, w których AP zdobyła 52,9% głosów, zapewniając sobie tym samym większość w parlamencie. Süleyman Demirel stanął na czele rządu, którego skład nie zmienił się aż do 1969 r., kiedy to AP ponownie zdobyła większość w wyborach. Demirel ponownie sformował gabinet, zmieniając nieco jego skład. W wyborach '73 zajęła drugie miejsce (29%), a Demirel został premierem od III 1975 do I 1978 r. i ponownie od XI 1979 do IX 1980 r. Partię rozwiązano w wyniku zamachu wojskowego w 1980 r. AZ

Adalet ve Kalkınma Partisi, AK Parti – Partia Sprawiedliwości i Rozwoju, założona wkrótce po zamknięciu → Fazilet Partisi, 14 VIII 2001 r. przez Tayyipa → Erdoğan, który jest jej przewodniczącym. Wielu posłów FP wstąpiło do AK Parti, dzięki czemu już w kadencji 1999–2002 59 posłów partii znalazło się w parlamencie. Partia odniosła ogromny sukces we wcześniejszych wyborach 2002 r., zdobywając 34% głosów i aż 365 miejsc w parlamencie, co zapewniło jej większość i możliwość samodzielnego sformowania rządu. Sytuacja taka nie zdarzyła się w Turcji od wyborów 1987 r. Elektorat partii stanowi w większości muzułmańska młodzież o nowoczesnych poglądach, proeuropejska i prozachodnia. Po ogłoszeniu wyniku wyborów obawiano się sformowania rządu przez „islamistów”. AK Parti już w miesiąc po wyborach na szczycie UE w Kopenhadze (12 XII 2002 r.) opowiedziała się za przystąpieniem Turcji do struktur europ. Natomiast w marcu 2003 r. decyzją o niewzięciu udziału w operacji w Iraku wykazała niezależność swej polityki zagranicznej w stosunku do USA. AZ

Adalı, Halil (1870–1927) – sławny zapaśnik turecki, znany z dzielności. Toczył wiele zwycięskich walk za granicą, za co nadano mu przydomek „Turecki lew” (Türk Arslan). ÖE

Adampol – Polonezköy – wieś założona w 1842 r. przez ks. Adama Jerzego Czartoryskiego koło Beykozu po stronie azjatyckiej w celu osiedlenia tam pol. emigrantów i zbiegów z wojska carskiego. Ważny przyczółek polskości w Turcji. W 1883 r. ks. Władysław Czartoryski wykupił ziemię od zakonu Lazarystów; w 1968 r. Czartoryscy zrzekli się prawa własności, co pociągnęło za sobą uwłaszczenie pol. osadników. W 2002 r. liczba potomków pol. osadników wynosiła 90 (do I wojny światowej ich liczba wynosiła ok. 250). W ostatnich dziesięcioleciach Polonezköy jest osadą o mieszanym składzie etnicznym, wójtem wsi jest jednak zawsze mieszkaniec pol. pochodzenia. Jest obecnie miejscowością letniskową dla mieszkańców Stambułu. TM

Adana – m. w pd. Turcji nad rz. Seyhan (→ rzeki), piąte co do wielkości m. – ok. 1,2 mln mieszkańców (2000). Stolica wilajetu. Ważny ośrodek przemysłu chemicznego, lekkiego (zwłaszcza bawełnianego) i spożywczego. Dzieje A. sięgają czasów hetyckich. Jednak do naszych czasów zachowało się niewiele zabytków z późniejszych czasów. Jednym z ważniejszych jest pochodzący z II w. n.e. most nad rzeką Seyhan, zbudowany na rozkaz cesarza Hadriana. ASul

Zapraszamy do zakupu pełnej wersji książki

Wydawnictwo Dialog(c) Copyright edycja elektroniczna

Wydawnictwo Akademickie
DIALOG

specjalizuje się w publikacji książek dotyczących języków, zwyczajów, wierzeń, kultur, religii, dziejów i współczesności świata Orientu.

Naszymi autorami są znani orientaliści polscy i zagraniczni, wybitni znawcy tematyki Wschodu.

Wydajemy także przekłady bogatej i niezwyklej literatury pięknej krajów Orientu.

Redakcja: 00-112 Warszawa, ul. Bagno 3/219

tel.: 22 620 32 11, 22 654 01 49

e-mail: redakcja@wydawnictwodialog.pl

Biuro handlowe : 00-112 Warszawa, ul. Bagno 3/218

tel./faks: 22 620 87 03

e-mail: biurohandlowe@wydawnictwodialog.pl

www.wydawnictwodialog.pl

Serie Wydawnictwa Akademickiego DIALOG:

Wydawnictwo Dialog(c) Copyright edycja elektroniczna

• Języki Orientalne	• Mądrość Orientu
• Języki Azji i Afryki	• Współczesna Afryka i Azja
• Literatury Orientalne	• Vicus. Studia Agraria
• Skarby Orientu	• Orientalia Polona
• Teatr Orientu	• Philologia Orientalis
• Życie po Japońsku	• Literatura Okresu Transformacji
• Sztuka Orientu	• Literatura Frankofońska
• Dzieje Orientu	• Być Kobieta
• Podróże–Kraje–Ludzie	• Temat Dnia
• Świat Orientu	• Wieczory z Nauką
• Historia/Polityka	• Życie Codzienne w...

Prowadzimy sprzedaż wysyłkową